

Nits de pólvora inquieta

Definir el paper del foc en les festes o comprendre els impulsos que mouen milers de valencians a posar-se enmig dels coets corredors són reptes intel·lectuals considerables. L'Ajuntament de Paterna, amb la I Setmana Cultural del Foc de Festa, ha intentat fer-hi llum.

Des del mateix moment que Prometeu el furtava als déus per revelar-ne el secret als homes, el foc ha estat fonamental i ha tingut les més diverses aplicacions. El seu aspecte ritual, festiu, ha estat aprofitat pertot arreu, amb fogueres, torxes o pólvora, element amb el qual molts pobles, i el País Valencià més si fóra possible, han sabut fer un espectacle fascinant. No obstant això, hi ha un ús peculiar de la pólvora, les festes de coets corredors o borratxos, en què milers de ginyes campen lliurement entre gentades equipades especialment per a l'ocasió, que no s'entén partint dels esquemes habituals. Només l'encant del risc de barrejar els cossos amb rui-

xats d'espurnes i trons en un laberint de foc, o, en paraules de l'antropòleg Antoni Arino, "l'atracció pel vertigen del perill gratuït", ajuden a explicar un fenomen estès al llarg del País Valencià. Des de la Todolella (els Ports) fins a Elx (Baix Vinalopó), un bon conjunt de pobles celebra durant tot l'any, especialment per Sant Antoni, Dissabte de Glòria i a l'estiu, festes vinculades a aquests artefactes.

Per comprendre aquestes celebracions, i també per parlar del paper del foc en tot de festes, l'Ajuntament de Paterna (l'Horta), en una iniciativa amb vocació de permanència, acaba de dur a terme la I Setmana Cultural del Foc de Festa. Conferències, taules redones

i una exposició sobre l'evolució i els mecanismes que regeixen la famosa "cordà" d'aquesta població, consistent en el llançament de milers de coets corredors en poc menys de mitja hora en un carrer del poble, compartien protagonisme la setmana passada amb algunes noves fórmules d'utilització del foc, com ara l'actuació dels dimonis de Massalfassar, juntament amb els tiradors de la cordada de Paterna. Tot plegat, en el marc de set dies de foc que van culminar diumenge passat amb la cèlebre "cordà". Aquestencontre s'ha fet, segons el regidor de Cultura, José Luis Rodrigo, perquè "calia un espai per a reflexionar més enllà dels actes del foc, per a debatre qües-

tions que giren entorn del foc". Aquest seguit d'actes ha intentat d'explicar unes celebracions, les festes de coets corredors, que aquests últims decennis han pres un impuls espectacular.

Encara que hi ha notícies de l'existència de coets corredors des del segle XIV, la festa, en la seua fisonomia actual, és ben recent. Les cordades, una de les manifestacions més conegudes d'aquest tipus de coets, s'han popularitzat durant el nostre segle. La de Paterna, la més significativa de totes, arribarà l'any que ve als cent anys. Els inicis de totes aquestes cordades fou semblant. D'una corda, en penjava un artefacte, en forma de graella o carro, que deixava caure els coets al seu pas. Com que cada vegada hi havia més pólvora, alguns pobles van haver de passar a una fórmula que admetia més foc, la traca de coets (coets penjats directament de la corda), mentre un altres, com Paterna, començaren a emmagatzemar els coets en caixes de les quals els treien per tirar-los. Malgrat tot, voler encasellar aquestes festes en uns pocs models pot resultar un esforç ocios, perquè, al caliu de la inventiva popular, les celebracions han anat adquirint les fórmules més diverses. A Mas-salfassar (l'Horta), celebren el dia després de Sant Antoni al migdia "la Sortija": mentre alguns dels xics del poble boten per atrapar un pollastre penjat d'una corda, uns altres els tiren sacs plens de coets. Allò que sí que ha evolucionat d'una manera semblant en la majoria dels pobles ha estat la contínua progressió dels quilos de pólvora cremats.

A l'ombra de les xemeneies.

En la seua forma actual, la festa no té més de trenta anys. La progressió exponencial que la "cordà" de Paterna inicia els anys 60 té lloc al caliu de la conversió de la localitat en una urbs de dimensions considerables, al ritme de la creació d'una estesa de fàbriques. Aquest increment dels quilos de pólvora va anar lligat a una innovació tècnica fonamental. L'aparició del coet de cartó a final dels anys cinquanta, en substitució del coet tradicional

de canya (canyes seques recobertes de fil, procés que necessitava molta mà d'obra) va abaratir-ne els costos i va facilitar-ne la producció a gran escala. Alguns avenços tècnics posteriors, com la introducció de la màquina hidràulica per al premsatge dels coets els anys 80, van donar encara més força a la indústria. La pirotènia Rausell prepara la "cordà" del 15 d'agost de Bétera (Camp de Túria) des de fa més de mig segle. Juan Rausell, copropietari de l'empresa, recorda que la popularització de la "coetà", consistent en el llançament

d'ingents quantitats de coets per tot el poble pocs minuts després del final de la "cordà", apareix els anys 60 quan quadrelles de coeters comencen a tirar coets perquè se'n podien fer més, gràcies a l'aparició del cartó.

Bétera viu un fenomen peculiar. Els centenars de tiradors que participen en la coetada ocupen durant tota la nit tot el poble. Amb desenes de milers de coets, estenen el territori festiu fins a l'últim racó d'aquesta població.

Com tot combatent amb un mínim de punt d'honor, els participants en aquestes batalles tenen un feix d'artefactes diferents a l'abast. Bàsicament, podem classificar-los en coets i coetons, que tenen eixides o ruixats de pólvora del coet que el posaran en moviment amb un tro final, i les femelletes, que, en esclatar, engendren sis o nou noves eixides o coetonets, que al seu torn també esclataran. Les femelletes, nom de resonàncies semàntiques suggeridores del moment del part, són el coet més pre-

at i imprevisible: quan els coetons ixen del seu ventre, en les direccions més

dispar, ningú no queda a recer d'una possible escomesa. Aquests aparells moderns són molt similars, en el funcionament, als coets de canya

tradicionals, encara que aquests últims anys s'hi ha introduït un nou element, el titani, que produeix unes espurnes blanques més vistoses i espectaculars. Amb aquests ginyes, anar ben equipat és, òbviament, fonamental.

En les primeres cordades, s'utilitzava un aparell penjat d'una corda (foto de baix) que deixava caure al seu pas els pocs coets que duia. Aquesta tecnologia va quedar antiquada per l'augment dels quilos de pólvora. Moltes cordades, com la de Paterna (foto de dalt), s'han convertit en autèntics bacanals de foc.

ARXIU

A Massalfassar se celebra el dia després de sant Antoni 'la Sortija'. Alguns joves del poble aconseguiran el seu objectiu, agafar el pollastre, al preu d'aguantar que els cremen als peus una quantitat considerable de sacs de coets.

Escenari sideral. Granotes de tots els colors, equipatges de cuir, botes militars, guants, cascs de motorista o, com a Paterna, cascs especials amb una reixeta de fil d'aram dissenyat especialment per a l'ocasió, són alguns dels elements del complex equipatge que utilitzen els coeters. Encara que aquesta vestimenta peculiar haja pogut evocar a alguns autors la celebració d'un torneig medieval i a uns altres una recreació de *La guerra de les galàxies*, el fet és que aquest uniforme, la col·locació del qual s'ha convertit en alguns pobles gairebé en un ritual, respon, més aviat, a la precaució dels coeters, que, avançant al ritme de la intensitat del foc, volen evitar el perill més imminent: les cremades. La deixadesa podria resultar fatal.

L'alta sinistralitat de les cordades i coetades ja s'ha convertit en un tòpic i en l'aspecte més divulgat d'aquestes festes. No ens trobem davant un fenomen nou. Ja el segle XVII tenim notícies d'accidents amb coets corredors. Però, és de fa poc temps, i especialment durant la nit de l'Albà d'Elx, que el nombre de lesionats ha pres dimensions, si més no, cridaneres. En la capital del Baix Vinalopó, la nit del 13 d'agost, en cloure's l'espectacular llançament de les palmeres a les dotze de la nit, comença la "guerra de les carretilles", en què milers d'elxans prenen alguns carrers de la ciutat i comencen una in-

cruenta batalla, armats amb coets corredors (les "carretilles"), que durarà fins a trenc d'alba. Enguany, l'Ajuntament ha pres mesures de seguretat molt estrictes: ha acotat, com des de fa anys, una zona per al llançament de coets, i ha dissenyat un dispositiu de control integrat per quasi dues-centes persones. Malgrat totes les precaucions, com ja és habitual, el nombre de ferits ha estat prou alt i 230 persones hagueren de ser ateses per cremades. Tot i aquestes xifres espectaculars, la majoria de lesions són anodines. Segons l'investigador i cofundador de la colla de dimonis de Massalfassar Josep Vicent Frechina, "en els pobles amb tradició, els accidents són deguts a un excés de confiança i normalment no són greus. On hi ha més problemes és en pobles amb menys cultura de coets. Abans, al-

L'espectacular creixement de la quantitat de coets cremats en els últims 30 anys ha estat possible per l'aparició del coet de cartó.

guns costums, com posar-se el coet a la faixa, eren perillosos, però ara hi ha prou seguretat". Frechina considera que l'inevitable perill és assumit pels participants: "el risc és un fet cultural, una tradició, no una bandarrada".

Per als organitzadors d'algunes cordades, garantir la seguretat és, pràcticament, una obsessió. A Paterna, un metòdic model organitzatiu sense parangó programa fins a l'últim segon dels 24-30 minuts que dura la cordada i estudia mil·limètricament tot l'escenari de la festa, el carrer Major, fins al punt de dur a terme un espectacle que permet el llançament de més de 22.000 coets i unes 2.000 femelles perfectament sincronitzats

i amb molt pocs ferits. La comissió tècnica, que s'encarrega de l'execució de la festa des del 1992, ha realitzat, fins i tot, estudis de la configuració urbanística del carrer.

Els boirosos límits de la llei. Hi ha constància ja al segle XV de prohibicions de tirar coets. Segons Josep Vicent Frechina, "hi ha moltes notícies de prohibicions. Quan el foc va descontrolat, tot són prohibicions". Actualment, la relació del llançament de coets corredors amb la llei, bàsicament un reial decret sobre explosius del 1978, és imprecisa, almenys pel que fa al llançament de coets solts fora de les cordades organitzades i realitzades en un espai restringit. Els ajuntaments solen col·laborar amb els festers perquè les celebracions no tinguin cap obstacle. La relació entre coeters i administracions no ha estat sempre, tanmateix, tan cordial. A Elx, l'any 1983, el governador civil va enviar la policia espanyola, la Nit del albà, a ocupar la ciutat per evitar que els "carretillers" celebraren la festa. Però els "carretillers", més acostumats a moure's entre el fragor d'espurnes i trons en què es converteix la ciutat, acabaren duent a terme la seua guerra peculiar.

Comptat i debatut, com evidencia Frechina, "les prohibicions són un estimulants". La festa dels coets és una transgressió, un capgirament del ritme habitual de la vida en què, en paraules de l'antropòleg Gustau Navarro, el que es posa en escena és "el domini provisional de les potències del desordre", un escenari en el qual "l'autoritat es posa ella mateixa en crisi". Tots els qui coneixen bé aquesta festa saben que tot plegat és menys anàrquic que no sembla. És un joc amb unes regles implícites, un acord tàcit entre l'autoritat de torn, els coeters i tots aquells qui aguanten, resignats, l'estrèpit del soroll, la impossibilitat de circular pel carrer i la desfiguració de les façanes. Un any i un altre, el cicle es repetirà, i els participants, aquests hereus particulars de Prometeu, tindran accés de nou al secret del foc.

Miquel Calvet